

Gecekondu Alanlarının Ekonomik ve Sosyal Gelişimi İçin Turizm ve Morfoloji Temelli Bir Tasarım Modeli Önerisi

İrem KURTULUŞ

İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
kurtulus.irem@gmail.com

Özet: Tüm dünyada, kent otoritelerinin izni alınmaksızın yapıların yükseldiği ve gecekondu alanı olarak tanımlanan yasadışı yerleşmelerin en önemli problemlerinin başında işsizlik ve düşük gelir düzeyi gelmektedir. Bu çalışmada, Brezilya'nın Rio de Janeiro kentindeki Rocinha gecekondu bölgesinde ekonomik anlamda gelişmenin ve sosyal katılımın artmasını sağlamak amacıyla bir öneri geliştirilmektedir. 'Aktif Turizm' olarak adlandırılan bu model alanın, sosyal ve fiziksel potansiyellerinin sistematik biçimde kullanılması ile tasarlanmıştır.

Rocinha popüler plajların ve kent içindeki turistik yerlerin oldukça yakınında konumlanmaktadır. Bu özelliğinin yanı sıra alanda yaşayan insanlar arasında güçlü, komünal bir bağ vardır; yerel halk yapılarını imece usulü inşa etmekte ve açık alanları bir araya gelme, şenlikler düzenleme gibi sosyal amaçlarla sık sık kullanmaktadır. Alandaki yasadışı yapılaşma biçimine topluluğun beraber yaşam anlayışı yansımaktadır. Birbiri üstünde yükselen binalar, bir evin çatısının bir başka evin terasına dönüşmesiyle devam eden inşaat hali, taşıyıcı elemanların görünür bırakılması, bina rotasyonlarındaki çeşitlilik, dolu-boş alanların düzensizliği ve bina yapımında kullanılan malzemeler alanda kentin genelinden farklı bir formun oluşmasını sağlamaktadır.

Alanındaki değişkenlik ve gelişimindeki süreklilik, Rocinha'nın biçimlenişinin yanı sıra sosyal yapısına da dinamik bir ruh katmaktadır. Bu dinamizm yıllar içinde Rocinha'da özgün bir mekânsal biçimin ve aynı zamanda kültürün oluşmasına sebep olmuştur. Bu özellikler alanı, kente gelen pek çok turistin ziyaret etmek istediği bir durak noktası haline getirmiştir. Fakat alana düzenlenen turistik turların çoğu alanın dışındaki tur şirketleri tarafından organize edilmektedir. Bu durum ise yerel halk ve turistlerin birebir etkileşime geçemediği, insanların yaşam alanına girilerek günlük hayatın 'röntgenci' bir yaklaşımla gözlemlendiği ve yerel halkın maddi bir kazanç elde edemediği bir sistemin oluşmasına sebep olmaktadır. Önerilen 'Aktif Turizm' modeli ile halk ve turistlerin etkileşime geçmesi sağlanarak her iki tarafın da edindiği kazanımların çeşitlenmesi ve artırılması amaçlanmıştır.

Araştırma ve tasarıma dayalı geliştirilen bu "turizm modeli" önerisinde yerliler ve turistler arasındaki sosyal etkileşimi arttırmak, kültürel paylaşıma zemin hazırlamak ve yerel ekonominin kalkınması açısından turistlerin harcadığı paranın alan içinde kalmasını sağlamak amaçlanmıştır ve çeşitli sosyal programlara göre düzenlenen dört farklı merkez önerisinde bulunulmuştur. Alanın ayrı noktalarında konumlanan bu merkezlerin bir sinerji yaratarak gecekondu bölgesinin tamamını etkileyecek bir değişim yaratması hedeflenmektedir. Mekan dizimi (space syntax) teorisi ve alanın morfolojik özellikleri bu merkezlerin yer seçiminde ve tasarımlarında kullanılan yöntemleri oluşturmaktadır. Fonksiyonlara uygun alanların belirlenmesinin ardından mekan dizimi yöntemi ile farklı sosyal programlara göre birbirinden ayrılan merkezlerin yerleri belirlenmiş ve alanın morfolojik yapısındaki bileşenler yardımıyla da merkezlerin tasarımı için genel bir

model oluşturulmuştur.

Bu araştırmada alanın özgün yapısının incelenmesi sonucunda ortaya çıkan bulguların alana ekonomik ve sosyal yönden fayda sağlamaya yönelik var olan potansiyeller ile birleştirilmesi sayesinde mevcut duruma alternatif olarak çalışan, sürdürülebilir ve sistematik bir program önerilmektedir. Bu program ve yöntem derlemesi başka gecekondü bölgelerinin de sosyal ve ekonomik yönlerden geliştirilebilmesi için morfoloji biliminin katkısını açıklamaya örnek olma özelliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gecekondü alanı, turizm, sosyal katılım, ekonomik iyileştirme, mekan dizimi

Giriş

Tasarım yalnızca formları tasarlamak değil, aynı zamanda toplumsal çıkarlar doğrultusunda aktörler ve mekan arasındaki ağları da tasarlamayı kapsamaktadır. Bu araştırmaya dayalı stüdyo çalışmasında teorik bir araştırma ile tasarımı birleştirilerek formun yanı sıra eylemlerin tasarlanarak, sosyal ve fiziksel yapının bütün olarak ele alınması amaçlanmıştır. Gecekondü alanları, başta altyapı konusundaki eksiklikleri olmak üzere, çeşitli yoksunlukları olmasından dolayı, mimarlık ve kentle tasarlanabilecek yeni etkileşim modellerine oldukça açık bölgelerdir. Gelir düzeyi düşük bölgeleri ile Brezilya'nın 2016 yılında düzenlenen olimpiyatlarla beraber dikkatleri daha da üzerine çeken kenti Rio de Janeiro çalışma alanı olarak seçilmiştir.

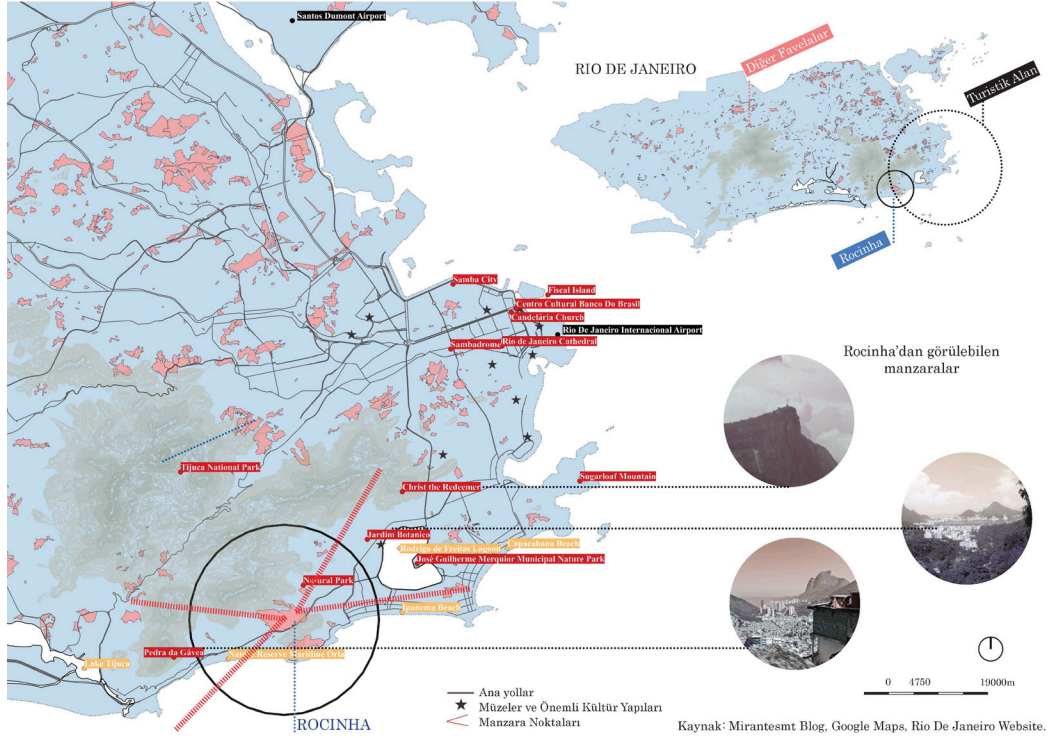
Rio de Janeiro'nun kenar mahalleleri farklı özellikler göstermektedir ve bunların içinde 'favela' olarak adlandırılan gecekondü bölgeleri, yüksek oranda istila edilmiş kamusal ve özel arazilere insanların plansız şekilde kendi imkanlarıyla yapı inşa etmesi ile oluşan ve altyapı eksiklikleri bulunan alanlar olarak tanımlanmıştır (Xavier, Magalhães, 2003). Favelalar yüksek popülasyonu ve gitgide büyüyerek şehre yayılmalarının yanı sıra biçimi ve sosyal yapısı itibarıyla da diğer legal olmayan mahallelerden daha farklılardır. Mimarsız mimarlık olarak adlandırılan yapılaşma orada yaşayan yerel halkın birbirine yardımı ile ortaya çıkmaktadır. Yapıların inşası birbiri üzerine binerek devam eder ve zaman içinde bir evin terası, bir başka evin çatısı haline gelebilir.

Bu çalışmada Rio'daki favelalar arasında en büyük yüz ölçümüne sahip olan Rocinha çalışma alanı olarak seçilmiştir. Rocinha aynı zamanda oldukça ilgi çeken ve turistlerinde ziyaret etmeyi en çok tercih ettikleri favelaların başında gelmektedir (Şekil 1).

Tüm dünyada turizm önemli para girdilerinin sağlandığı bir sektör olarak bilinmektedir. Turizm ile bölgede yaşamayan yerli ve yabancı ziyaretçilerin alanda konaklaması veya alışveriş yapması ile bölge ekonomisi canlandırmakta ve aynı zamanda yerel halkın çalışabileceği yeni iş imkanları doğmaktadır. Son yıllarda oteller ve tur şirketleri ziyaretçilerine yerel kültürü, geleneksel yemekleri ve gecekondü mahallelerinin kendine özgü yapılaşmasını deneyimleyerek Rio'nun farklı yüzlerini görebilmeyi vaat eden yeni tur rotaları oluşturmaya başlamışlardır. 'Favela turizmi' olarak adlandırılan bu yeni sektör oldukça popüler hale gelmiş ve önemli bir iş alanına dönüşmüştür (Parkin, 2015). Böylece Rio'nun çeşitli bölgelerine yayılmış pek çok gecekondü mahallesi de turistik haritalarda kendilerine yer bulmaya başlamışlardır. Rio'yu ziyaret eden yabancı turistlerin %60'ı favela gezilerine katılmak istiyor ve bu turlar için kişi başı \$40 ücret ödüyor (Parkin, 2015). Genellikle bu turlar Rio'nun merkezindeki tur şirketleri tarafından organize ediliyor, çok

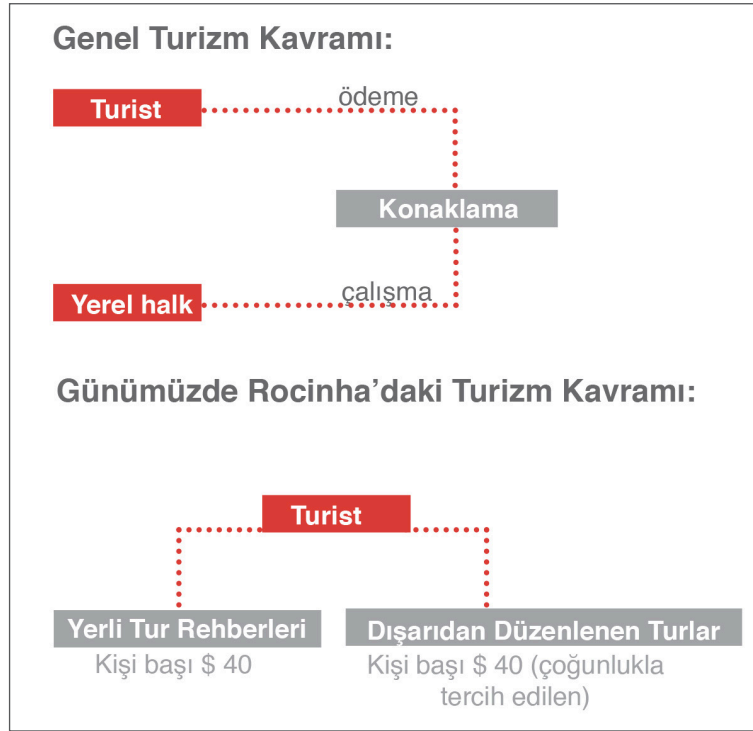

az bir kısmı ise alanda yaşayan yerel rehberler tarafından düzenleniyor. Genel olarak dışarıdan organize edilen turlarda ziyaretçiler alanda fazla serbest zaman geçirmiyor ve su vb. anlık ihtiyaçları dışında (yaklaşık \$1.5 gibi) herhangi bir harcama yapmıyorlar (Şekil 2).

Şekil 1. Rio de Janeiro'daki gecekondu bölgelerini, turistik önem taşıyan yerleri ve Rocinha'yı gösteren harita (Kaynak: Rio de Janeiro resmi websitesi, Google Haritalar).

Favela turlarını oldukça tartışmalı bir noktaya getiren bir diğer sebep ise alanın dışındaki şirketlerce düzenlenen turların yerel halka ekonomik dezavantaj yaratıyor olmasının yanı sıra yerellerin, ziyaretçilerle sosyal ve kültürel anlamda da etkileşime geçmesini güçleştiriyor olması. Dışarıdan düzenlenen turlar, bazen sadece araçlar içinden alanın tanıtılması ve yerellerin nerelerde yaşadığının ve günlük hayatının gösterilmesi şeklinde yapılabiliyor. Bu durum favela turlarının hayli röntgenci ve sömürücü olduğuna ilişkin eleştiriler almasına yol açıyor.

Şekil 2. Turizmin kavramsal şeması ve Rocinha'daki turizm şeması.

Rocinha Gecekondu Bölgesi ve Alanın Turizm Potansiyeli

Rocinha merkeze yakın olan konumu itibari ile şehrin önemli turistik gezi noktalarına, Ipanema ve Copacabana Plajları'na oldukça yakın ve ulaşımı kolay bir noktadadır. Konumuna ek olarak eğimli topoğrafik yapısı dikkat çekici seyir noktaları oluşmasını sağlamıştır.

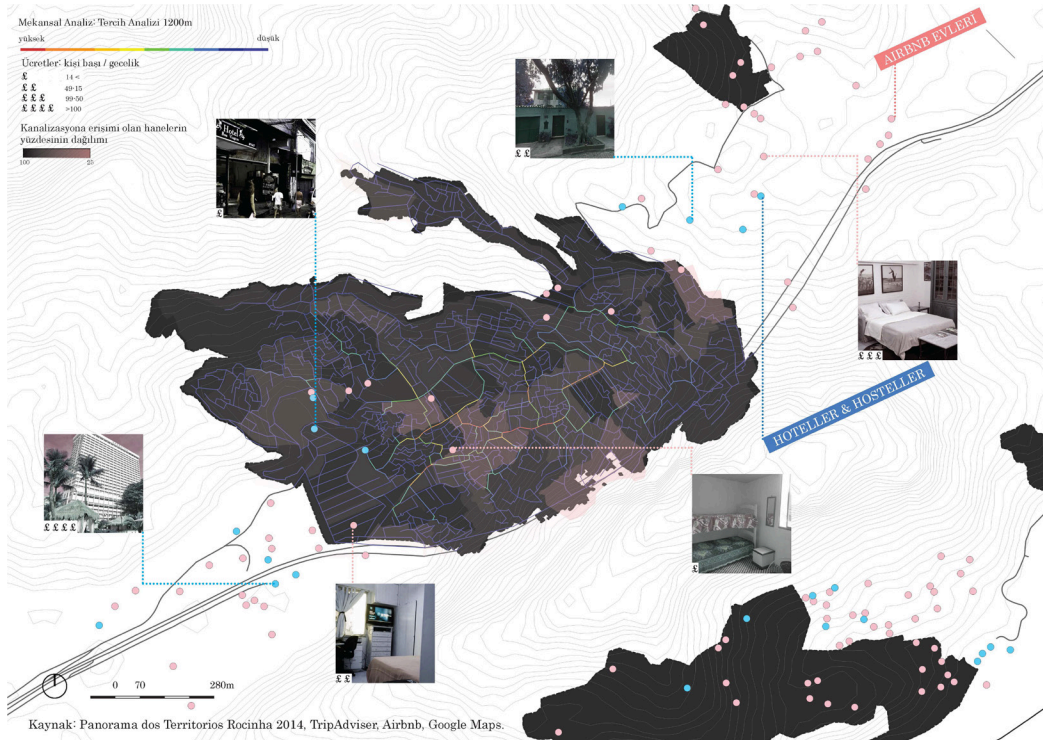
Rocinha, yapılaşma şekli, orada yaşayan insanlar arasındaki güçlü komünal bağ ve geleneksel kültürel özellikleri yansıması gibi sebeplerin yanı sıra “Rio içinde bir başka Rio” olma özelliği taşıması sebebiyle de yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çeken bir alan olma özelliği gösteriyor. Ancak burayı ziyaret eden turistlerin hemen hemen hepsi günlük, kısa süreli turları tercih ediyorlar ve diğer favelalarda olduğu gibi ziyaret için şehir merkezinden bir tur şirketiyle anlaşma sağlıyorlar.

Turizmden elde edilen kazancın artırılması amacıyla gününbirlik düzenlenen tur organizasyonlarının kazancının alan içinde kalması ve turistlerin ziyaret sürelerinin uzaması için var olan potansiyeller incelenmiştir. Rocinha'nın turizm altyapısı incelenmiştir. Rocinha'nın içinde ve yakınlarındaki konaklama imkanı sağlayan hotel, hostel ve Airbnb evlerinin konumları belirlendiğinde çoğunun alanın yakınında fakat dışındaki görece gelir düzeyinin daha yüksek sayılabileceği yerlerde olduğu tespit edilmiştir. Alanın içinde az sayıda Airbnb evi ve 3 adet konaklama tesisi bulunmaktadır ve bu tesislerin geceliği £15'un altında kalırken alanın yakınlarındaki tesis fiyatları £100'u bulmaktadır. Oldukça yakın konumları olan tesisler arasında ki bu fiyat uçurumunun pek çok nedeni vardır. Bu nedenlerin başında tesislerin sağladığı imkanlar gelmektedir, bunun yanında altyapı sorunları ve insanların favelaları suçluların yuvası olarak görmesi gibi önyargıların yarattığı

korkular da vardır (Şekil 3).

Rocinha içindeki kanalizasyon ve elektriğe ulaşımı olan hanelerin bölgesel yüzdeleri haritalandırılmıştır (Şekil 3). Alanın orta kısmında bu oranın %25'lere kadar düşebildiği görülmektedir. Ana yollar arasında kalan bu alanlarda düşük yüzde görülmesinin sebeplerinin başında birbiri üzerine inşa edilen evlerin daha yoğun olmasının yattığı ve bu yapılaşma sisteminden dolayı yeterli tesisatın kurulması imkanının olmadığı tahmin edilmektedir.

Şekil 3. Rocinha ve çevresindeki konaklama imkanlarını ve alan içindeki mekânsal analizleri gösteren harita (Kaynak: Mekânsal analiz verileri yazar tarafından oluşturulmuş olup altyapı ile ilgili bilgiler Panorama dos Territorios Rocinha 2014'dan alınmıştır. Hotel, hostel ve Airbnb evlerinin bilgileri TripAdvisor, Airbnb web sitelerinden ve Google Haritalar üzerinden belirlenmiştir).

Etkileşim Modeli Önerisi

Rocinha'nın ilgi çeken, özgün kültürel yapısı ve fiziksel yapılaşması kullanılarak geliştirilebilecek yeni bir turizm modelinin alana ekonomik ve sosyal yönden fayda sağlayabileceği düşünülmüştür. 'Aktif Turizm' olarak adlandırılan bu yeni modelde bilinen ve Rocinha'da var olan modellerde yer alan aktörlerin (Şekil 2) sayıları artırılmış ve bu aktörlerin çift yönlü fayda sağladıkları yerler yeniden kurgulanarak, daha çok etkileşime geçebilmeleri amaçlanmıştır (Şekil 4).

Var olan modellerde servis alan ziyaretçi ve iş gücü ile ön plana çıkan yerel halkın aktiviteleri arttırılmıştır. Genel modelinde ziyaretçiler konakladıkları yere veya alışveriş yaptıkları yerlere ödeme yaparak, yerel halk da servis veren çalışanlar olarak sistemin

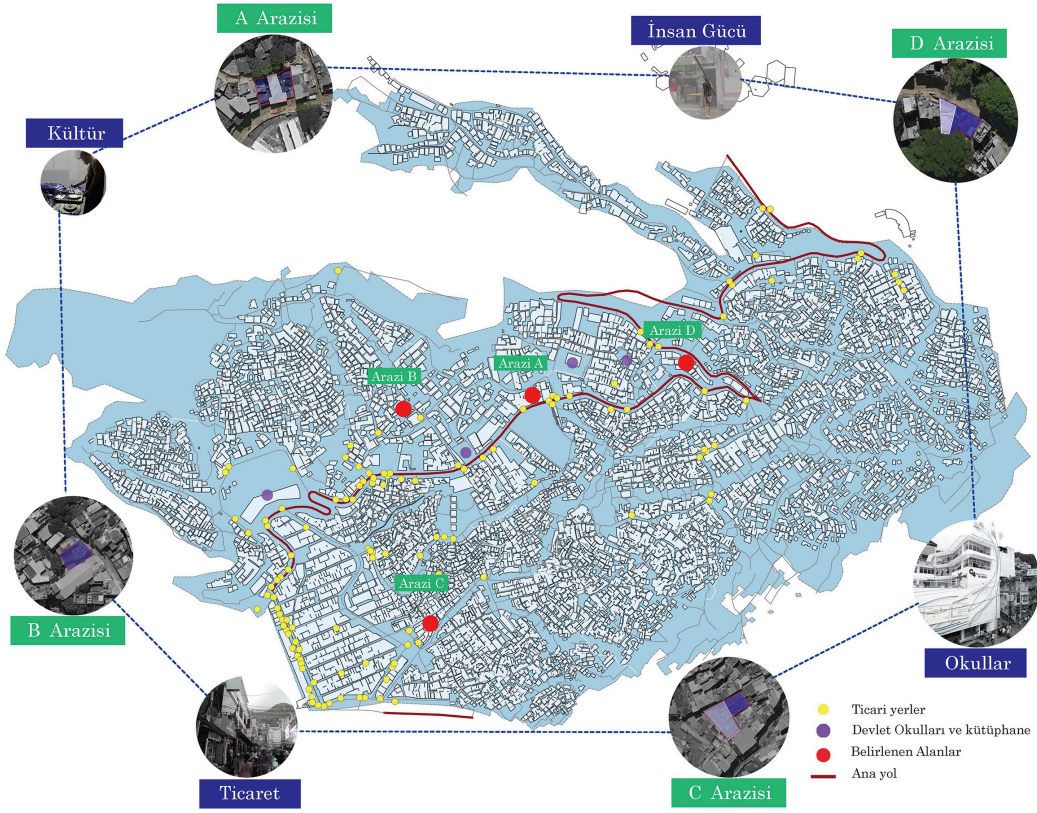

içinde yer almaktaydı. Aktif turizm modelinde ise planlanan merkezlerde konaklama imkanı tanınmasının yanı sıra sosyal bir proje geliştirerek veya var olan bir projeye katılarak favela kültürünü gerçek anlamda deneyimleme ve halkla bütünleşme imkanının sağlanması amaçlanmıştır. Bu sistemde yerel halk ise servis vererek çalışabileceği gibi turistlerin düzenlediği kurslara katılabilir veya kendileri ziyaretçilerin katılabileceği kurslar düzenleyebilirler. Bu sisteme eklenen yeni aktörler ise sistemin devamlılığını sağlamak için denetleyicilik rolü üstlenen işbirlikçilerdir. Bu işbirlikçiler sosyal sorumluluk alanında çalışmalar yürütmekte olan yerel organizasyonlar arasından seçilen Rio+Social¹ ve SESC²dir. Bu organizasyonların denetleyici olmanın yanında favelalara duyulan güveni de arttıracığı öngörülmüştür.

Şekil 4. Rocinha için geliştirilen ‘Aktif Turizm’ öneri şeması.

Öncelikli olarak alanın kültürel ve sosyal yapısı göz önünde bulundurularak ticaret ve kültürel aktivitelerle bütünleşebilecek aktif merkezlerinin fonksiyonları tanımlanmış ve alandaki turizm faaliyetleriyle ilişkilendirilmiştir. Aktif merkezlerin inşası ve işletilmesi sürecinde de yerel halkın etken olması planlanmıştır. Gerekli durumlarda okul, kütüphane gibi kamu binalarıyla da beraber çalışabilecek merkezlerin alanın toplumsal beraberlik anlayışı, kültür ve ticaret altyapısıyla bir hat kurarak tüm alana etki edecek hem ziyaretçileri hem yerel halkı kapsayacak bir ağ kurması amaçlanmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Rocinha etkileşim modeli ağı ve alanların yerleri.

Merkezlerin Programlarının ve Yerlerinin Belirlenmesi

İlk etapta alanda yapılan görüşmeler, ihtiyaç ve potansiyeller doğrultusunda dört adet aktif merkez önerisi planlanmıştır. Bu merkezlerin programları ve konumları ağırlıklı kullanıcılarının turist veya yerel halkın olması göz önünde bulundurularak tasarlanmış ve kursların ana başlıklarına göre kategorilendirilmiştir (Şekil 6, 7).

Yer seçimleri ise planlanan programların doğurduğu ihtiyaçları karşılayabilecek şekilde mekân dizimi yöntemi (space syntax) kullanılarak ve daha önce tespit edilen ticari hareketliliğin olduğu yerler ve altyapı imkanları da göz önünde bulundurularak (Şekil 3,5) yapılmıştır. Mekân dizimi yöntemi, kentleri oluşturan, karmaşık mekânsal düzenleri farklı ölçeklerde anlamaya yarayan kantitatif ve betimleyici bir teori ve araçlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Hillier ve Hanson, 1984). Bu teori aynı zamanda sosyal yapı ve biçimin, kentin fiziksel yapısı üzerindeki etkilerini anlamayı da mümkün kılmaktadır (ayrı eserde). Hillier ve diğ. (1976), farklı toplumların, bina formları ve yerleşim kalıpları itibari ile farklı mekânsal düzenler ürettiğini ileri sürmüş ve mekânsal organizasyonun 'morfik bir dil ailesinin üyesi' olduğunu, böylece de matematiksel ve doğal dillerin bazı özelliklerini barındırdığını belirtmişlerdir. Bu biçimsel dilin, sosyal yapıyı dizilim ile yansıtmaktan ziyade içinde barındırmakta olduğunu ve bunun kentsel örüntünün sistematik bir üretimi olduğunu ifade edilmiştir.

Mekan dizimi analizleri, yapılı çevre dışında kalan kamusal açık alanlardaki mekanların,

görünen en uzun çizgileri çizilerek tanımlanması ve bu çizgilerin kesiştirilerek kentsel örgünün ve dolaşım halkalarının tamamlanması ile oluşturulan aks haritalarının Depthmap programında analiz edilmesi ile elde edilir (Hillier, Hanson, 1984; Turner, Penn, Hillier, 2005; Vaughan, Geddes, 2009). Aks çizgilerinin kesişim noktalarından kırılması ile de segment (altkesit) haritaları elde edilir (Hillier, Iida, 2005). Sokakların ve açık alanların biçimsel yapısı göz önünde bulundurulduğunda aksiyal analizlerdense, kent sistemlerinin en küçük bileşenin segment olmasından dolayı, parçalı analizlerin biçime dair daha detaylı bilgi verebildiği tespit edilmiştir (Al-Sayed ve diğ., 2014). Bu sebeple de sosyal ve ekonomik aktiviteleri öngörmede daha başarılı olduğu vurgulanmıştır.

Mekan dizimi teorisinde kullanılan normalize edilmiş açısal bütünleşme, normalize edilmiş açısal tercih, adım derinliği (3) ve bütünleşme ve tercih değerlerinin sentezlendiği analizler 400 metre (5 dakikalık yürüme mesafesi) ve 800 metrelik (10 dakikalık yürüme mesafesi) analizler olarak yapılmıştır. Lokal analizler için bu değerlerin seçilme sebebi, hem turistlerin hem de ziyaretçilerin yürüyerek kolay ulaşabileceği noktaları tespit edebilmek ve aynı zamanda merkezlerin alan genelindeki yapıyı çevre içindeki yerlerini de görebilmektir.

Segment açısal tercih (seçim), belirli bir mesafe içinde her segment parçası arasında kaç tane açısal yol bulunduğunu ölçer ve açısal mesafe, yol boyunca tüm bitişik bölümler arasındaki kümülatif açısal değişim miktarı olarak tanımlanır (Hillier, Iida, 2005). Daha çok geçilen ve en kısa yolu bulmada tercih edildiği için yoğun kullanılma eğilimi taşıyan segmentlerin tespiti için kullanılır ve genellikle alanı iyi bilen kullanıcıların hareketi ile bağdaştırılır. Açısal yarıçap, analizi bir grafiğin daha küçük bir alanına sınırlamak için kullanılan açısal ağırlıklı mesafeyi ifade eder (Turner, 2004) ve bu çalışma da 400 m. ve 800m. yarıçapları yaya hareketini daha iyi ifade ettiğinden tercih edilmiştir.

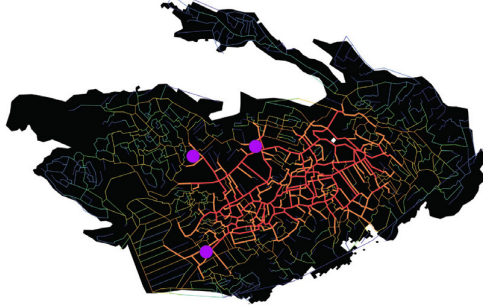
Açısal bütünleşme, normalize açısal toplam derinliğin karşılığıdır ve her bir rotada yapılan açısal değişikliklerin toplamı bakımından her segmentin diğerlerine ne kadar yakın olduğunu ölçer (Hillier, Iida, 2005). Bu ölçüm, her bir segmentin bir varış noktası olarak sistemin içinde sahip olduğu değeri gösterir, bu bakımdan da genellikle alanı iyi tanımayan kullanıcı hareketleriyle, ziyaretçi / turist gibi, özdeşleştirilir. Bu çalışmada açısal bütünleşme analizi, sistemi kentsel ortalamayla karşılaştırarak açısal toplam derinliği normalize edilerek kullanılmıştır (Hillier, Yang, Turner, 2012).

Adım derinliği analizi, seçilen bir kök rota veya segment üzerinden diğer bütün çizgiler (segmentler) ile analiz edilmek istenen değer üzerinden sonuçları gösterir (Turner, 2004). Bu çalışmada Rocinha'nın ana caddesi kök rota olarak seçilmiş ve açısal 3-adım derinliği analizi uygulanmıştır. Bu rotanın tercih edilme sebebi, alanda yapılan görüşmelerde gelen ziyaretçilerin genellikle bu caddeden çok sapmadan alanda gezinmeyi tercih ediyor olmalarıdır. Değerin tercih edilme sebebi ise yapılan araştırmalarda insanların bilmedikleri yerlerde dolaşırken 3 dönüşten fazla yaptıklarında alanı kavramaktan uzaklaşmaya başlamaları ve kaybolma duygusunun artmaya başlamasıdır. Elde edilen çıktılar ile ziyaretçilerin normalde kullanmayı tercih ettikleri rotanın, rahat bir şekilde ne kadar dışına çıkabileceklerini görmek ve özellikle onların daha fazla kullanacakları merkezleri bu doğrultuda yerleştirmek amaçlanmıştır.

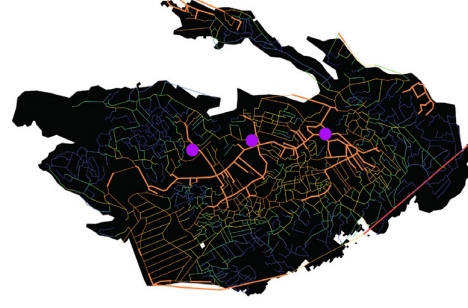

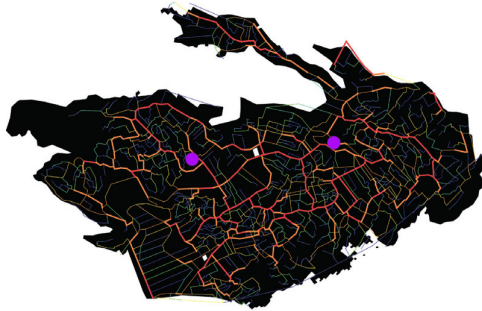
Bütünleşme ve Tercih Analizi 400m

Bütünleşme ve Tercih Analizi 800m

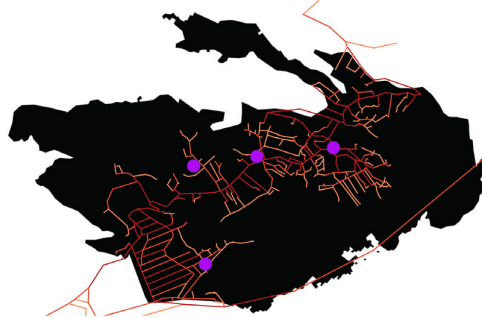
Tercih Analizi 400m

Tercih Analizi 800m

3-Açısal Adım Derinliği

Bütünleşme Analizi 800m

Şekil 6. Aktif merkezlerin mekan dizim analizleri doğrultusunda seçilmiş yerleri.

‘A alanı’ yerel halka ve ziyaretçilere yönelik olup, geleneksel dans (samba, capoeira gibi), mutfak sanatı, enstrüman, resim, fotoğraf ve video sanatı dersleri gibi kültürel gelişime ve değişime yönelik derslerin verildiği bir merkez olarak planlanmıştır. Bu merkez her iki kullanıcı grubunu da kapsadığından 400 ve 800 metrelik bütünleşme ve tercih analizleri kullanılarak yeri belirlenmiştir. ‘B alanı’ ise yabancı dil eğitimi, girişimcilik gibi konularda çeşitli seminerlerin düzenlenebileceği, katılımcılarını ağırlıklı olarak yerel halkın oluşturacağı, ziyaretçilerin bilgi temelli kurslar organize edebileceği bir merkezdir ve tercih analizi verileri ön planda tutularak yapılan bu yer seçiminde ise, alanın diğer analizlerde de güçlü değerlere sahip olduğu görülmüştür. ‘C alanı’ hem yerel halkın hem ziyaretçilerin katılımında geleneksel el sanatları uygulamalarının yapılabileceği ve alanın yakınında satışının gerçekleşebileceği bir merkez olması hedeflenmiştir. Bu sebeple de farklı yarıçaplardaki bütünleşme ve tercih analizleri yer belirlenmesinde etkin rol oynamıştır. Son merkez olan ‘D alanı’ ise bir proje yapma veya projeye katılma isteği olmayan,

tamamen turistik amaçla gelen ziyaretçilerin konaklamasına yönelik tasarlanmıştır. Ancak burada da kültür alışverişinin sağlanabilmesi, yerel halk ve ziyaretçilerin buluşabilmesi için sinema geceleri, barbekü partileri gibi sosyal etkinliklerin düzenlenmesi planlanmıştır. Merkez için, ana yola yakın, hem 400 hem 800 metre yarıçaptaki tercih değerleri yüksek ve bunlara ek olarak 10 dakikalık mesafedeki bütünleşme değerleri de yüksek olan bir alan seçilmiştir. Açıl 3- adım derinliği analizi değerleri ise bütün merkezler için göz önünde bulundurulmuştur.

Programlar

Alan A

Kültürel Kurslar

yerli halka ve ziyaretçilere yönelik

- ! Geleneksel danslar; capoeira, samba
- ! Mutfak sanatları dersleri
- ! Enstrüman çalma
- ! Resim yapma
- ! Film ve fotoğraf çekimi

Alan B

Bilgi Temelli Kurslar

yerli halka yönelik

- ! Yabancı dil eğitimi
- ! Çeşitli seminerler örn: girişimcilik

Alan C

El Sanatları

yerli halka ve ziyaretçilere yönelik

- ! Geleneksel el sanatları atölyeleri
- ! Üretilen ürünlerin satılması

Alan D

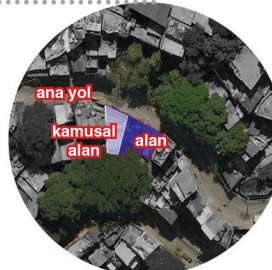
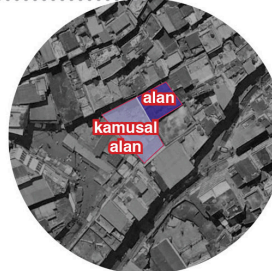
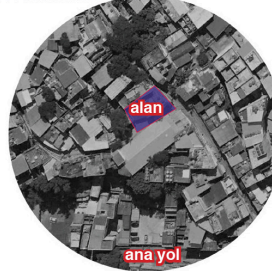
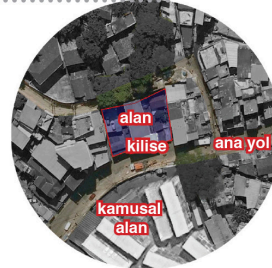

Konaklama ve Organizasyonlar

ziyaretçilere yönelik

- ! Organizasyonlar; barbekü partileri, açık hava sinema geceleri vb.
- ! Kültür alışverişi

Müdehale Alanları

Şekil 7. Aktif merkezlerin programları ve seçilen alanların uydu görüntüsü.

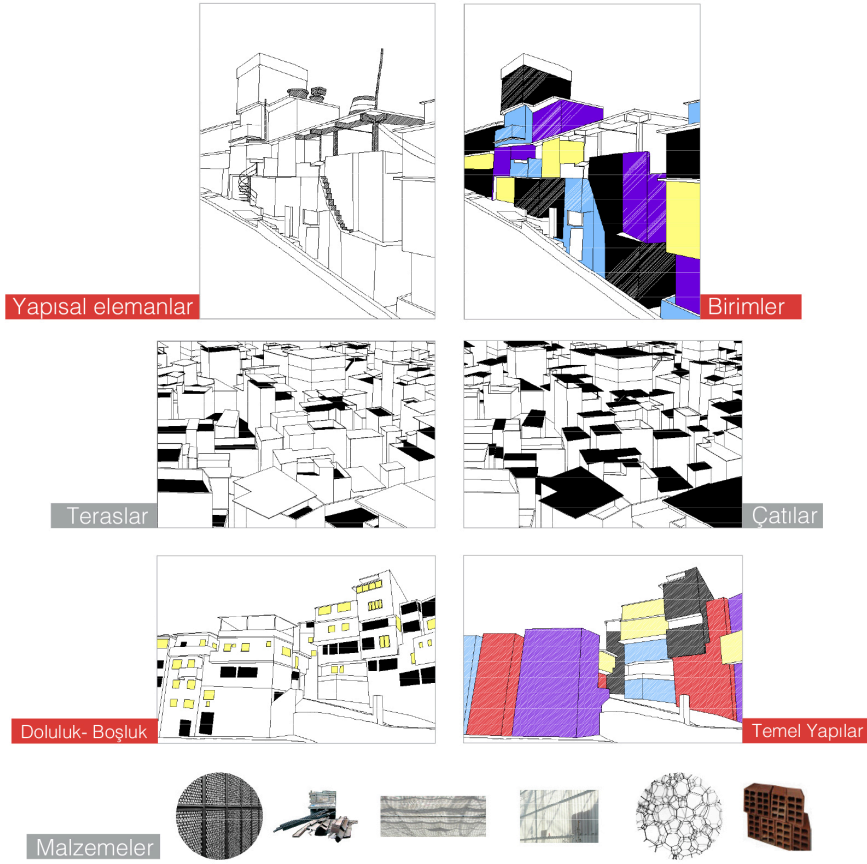
Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi

Tasarlanan bütünleşik modelin devamlılığını yerel halk başta olmak üzere belirlenen aktörlerin sağlaması planlandığından, Rocinha'nın yapılaşması baz alınarak bir 'merkez tasarım stratejisi' geliştirilmeye çalışılmıştır. Bunun için kentsel bileşenler ve bunların bir araya geliş biçimleri yatayda ve düşeyde incelenmiştir (Şekil 8). Düşeyde, blokları oluşturan birimler, binaları oluşturan yapısal elemanlar, cephedeki doluluk-boşluklar ve binaların rotasyonu etüt edilmiştir. Yatayda ise, teraslar, çatılar ve kentsel doluluk- boşluk irdelenmiştir.

İnşaat sürecinin tek bir seferde tamamlanmaması ve plansız gelişimden dolayı birbirinden ayrık birimler (haneler) belli bir düzen olmadan, parçalı şekilde üst üste binerek yükselmiştir. Bu girift doku cephede hareketlilik yaratmıştır ve bu kütleli hareketlilik tesisat sistemi, kablolar, su tankları, taşıyıcı elemanlar, eğimli bir bölge olmasından dolayı çokça rastlanan merdiven gibi yapısal elemanların saklanmadan cepheye yansımaları ile desteklenmiştir. Binaları oluşturan birimler yalnızca kübik yapılarıyla ön plana çıkmamakta aynı zamanda farklı yapı malzemeleri kullanılmış olmasından dolayı da göze çarpmaktadır. Planlamaya dayalı bir inşaat süreci olmadığından cephelerde ki açıklık ve pencere boyutları da birbirinden bağımsız olarak yapılmıştır ve düzensizliğe dayalı bir harmoni yaratmaktadır.

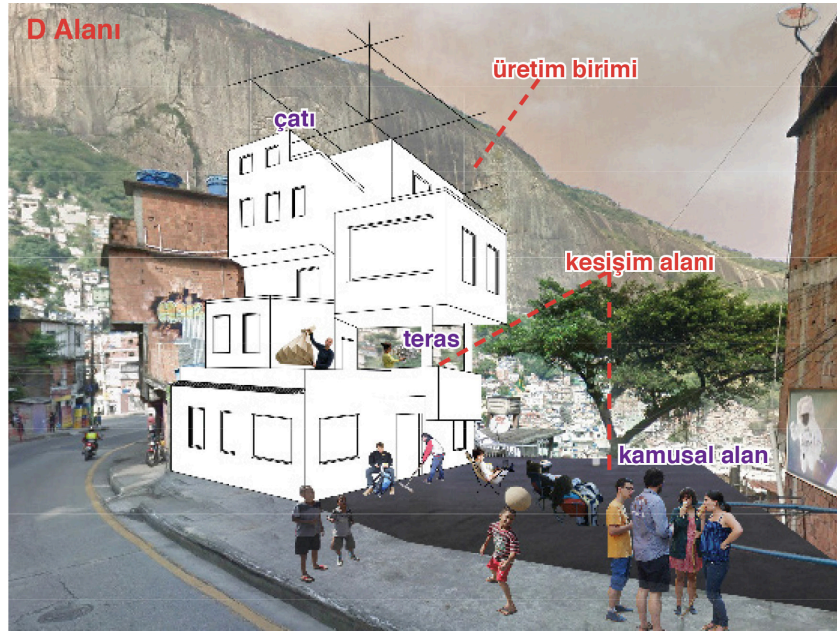
Teraslar ve çatılar bölgenin kültüründe önemli bir yer kaplamaktadır. Alanda yaşayanlar terasları sık sık çeşitli amaçlarla toplanmak için kullanmaktadırlar. Yer yer farklı birimlerin aynı terasa erişimi olabildiği görülmektedir. Çatılar ise her an bir terasa dönüştürülme veya yeni bir inşaat alanı potansiyeli taşıdığından yeniden üretime açık yerler olarak tanımlanmıştır.

Yapı malzemelerinin çeşitliliği de alandaki bir başka dikkat çekici unsurdur. Ucuz inşaat malzemelerinin tercih edildiği alanda, tuğla, alüminyum tel, bez tente ve oluklu levha gibi materyaller sıklıkla kullanılmaktadır.

Şekil 8. Kentsel bileşenler ve bunların bir araya geliş biçimleri.

Bileşenlerin yarattığı kentsel ritmin merkezlerin tasarımı ve tekrar üretimi sırasında kullanılması amaçlanmıştır (Şekil 9). B merkezi hariç bütün merkezlerin kamusal bir alanla beraber çalışması planlanmış ve kentsel boşluklar merkezlerin aktivitelerinin teşvikiyle kullanılan kamusal alana dönüştürülmesi önerilmiştir. Merkezlerin gerektiğinde yapımına devam edebilecek şekilde üretim birimleri olarak planlanması ve terasların kamusal alan ile kesişim noktası oluşturarak insanları bir araya getiren yerler olması tasarım ilkelerindedir. Bunun yanı sıra kamusal mekan olarak tanımlanan alanlar ve merkezlerin kendileri, alan içindeki entegrasyonu arttıran, bütünleştirici bir unsur olarak caddeler arasında bağlantı noktaları sağlayacak şekilde konumlandırılmıştır (Şekil 10).

Şekil 9. D alanında tasarım ilkelerinin gösterimi .

Şekil 10. Entegrasyonu arttırmayı amaçlayan tasarım ilkelerinin kesit gösterimi.

Sonuç

Bu çalışmada Rocinha'nın geleneksel değerleri, beraber üretmeye ve tüketmeye dayalı güçlü komünel yapısı ve özgün yapılaşma özellikleri birleştirilerek alan ve burada yaşayanlar için sosyal ve ekonomik yönden sürdürülebilir bir sistem kurulması ile fayda sağlamaları amaçlanmıştır. Öncelikle alanın güçlü yönleri ve ihtiyaçları araştırılmış sonrasında fiziksel yapısı, öğeleri ve biçiminden faydalanılarak, alana her yönden entegre olabilecek bir kurgu tasarlanmıştır.

Aşağıdan yukarıya gidilerek tasarlama özelliği taşıyan bu projede gecekondü mahallelerinin kendine özgü potansiyellerini ortaya çıkartmak amaçlanmıştır. Alanın kendi içinde var olan sosyal ve fiziksel yapısının barındırdığı potansiyellerin çok yönlü şekilde kullanılması sağlanarak yapılan tasarımda, farklı noktalara müdahale edilmiş ve bu noktaların alanın tamamına etki etmesi beklenmiştir. Bu tabandan tepeye bütünlük tasarlanan sistem önerisi farklı gecekondü alanlarına da o alanın eksiklikleri ve özgün sosyal ve biçimsel değerleri göz önünde bulundurularak uyarlanabilirliği açısından önem taşımakta ve örneklem oluşturmaktadır.

Bilgilendirme Notu

Bu çalışma The Bartlett School of Architecture, University College London bünyesindeki Spatial Design Architecture and Cities yüksek lisans programı kapsamında Sophia Psarra yürütücülüğünde, Cauê Capillé, Fani Kostourou ve Kimon Krenz yardımcılığında gerçekleştirilen E-merging Design dersi kapsamında yazar tarafından hazırlanmış projeden üretilmiştir.

Kaynaklar

- Al-Sayed, K., Turner, A., Hillier, B., Iida, S., & Penn, A. (2014). *Space Syntax Methodology*.
- Parkin, B. (2015). Debate in Tabajaras Frames Favela Tourism as a Tool for Social Inclusion. (<http://www.rioonwatch.org/?p=20861>). Erişim Tarihi: 29.06.2018
- Hillier, B. (1996). *Space is the Machine*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Turner, A., Penn, A., & Hillier, B. (2005). An algorithmic definition of the axial map. *Environment and Planning B: Planning and Design* 32(3): sy.425-444
- Hillier, B., Hanson, J. (1984). *The Social Logic of Space*, Cambridge University Press: Cambridge. sy.48-51
- Hillier, B. & Iida, S. (2005). Network and psychological effects in urban movement, In: A.G. Cohn and D.M. Mark (Editör.): COSIT 2005, LNCS 3693, sy. 475
- Hillier, B., Leaman, A., Stansall, P., & Bedford, M. (1976). Space syntax. *Environment and planning B: Planning and design*, 3(2), sy.147-185.
- Hillier, B., Yang, T., Turner, A. (2012). Advancing DepthMap to advance our understanding of cities: comparing streets and cities, and streets to cities. In: Greene, M and Reyes, J and Castro, A, (eds.) 8th International Space Syntax Symposium. Pontificia Universidad Catolica de Chile: Santiago, Chile.
- Turner, A. (2004). DepthMap4: A Researcher's Handbook, UCL. pp.28.

Xavier, H. N., Magalhães, F., (2003). UN-Habitat: Global Report on Human Settlements 2003, The Challenge of Slums, Earthscan, London; Part IV: ‘Summary of City Case Studies’, sy.195-228.

Vaughan L., Geddes I. (2009). Urban form and deprivation: a contemporary proxy for Charles Booth’s analysis of poverty. *Radical Statistics* 99, sy.46-73

---

¹ Dünyayı daha iyi bir yer haline getirmeyi amaçlayan bir toplumsal sorumluluk oluşumu olan Rio Plus Social olarak da geçen United Nations Foundation ile ortak çalışmalar yürüten bir organizasyondur. (Erişim tarihi 25.05.2015: <http://www.rioplussocial.com.br/>)

² Serviço Social do Comércio (SESC), insanların hayat kalitesini ve yaşam standartlarını arttırmayı hedefleyen kültür, sağlık, spor, turizm ve eğitim gibi alanlarda içerik, deneyim ve altyapı oluşturulmasına yardım eden bir organizasyondur.